

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ORIGINAL PAPER

Επίδραση της διεπιστημονικής συνεργασίας και επικοινωνίας του ιατρονοσηλευτικού προσωπικού στη βελτίωση της επαγγελματικής του ικανοποίησης

ΣΚΟΠΟΣ Η διερεύνηση των συσχετίσεων μεταξύ της διεπιστημονικής συνεργασίας και επικοινωνίας και της επαγγελματικής ικανοποίησης του ιατρικού και του νοσηλευτικού προσωπικού που υπηρετεί στα δύο δημόσια νοσοκομεία του Ηρακλείου Κρήτης. **ΥΛΙΚΟ-ΜΕΘΟΔΟΣ** Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 156/185 (ποσοστό ανταπόκρισης: 84,3%) ιατροί και νοσηλεύτες, οι οποίοι εργάζονταν στο «Βενιζέλειο-Πανάνειο» Νοσοκομείο και στο Πανεπιστημιακό Νοσοκομείο Ηρακλείου Κρήτης, ενώ η έρευνα διεξήχθη από τον Φεβρουάριο έως τον Απρίλιο του 2023. Για τη συγκέντρωση των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε ένα σύνθετο ερωτηματολόγιο, το οποίο περιλάμβανε ερωτήσεις καταγραφής των κοινωνικών, των δημογραφικών και των επαγγελματικών τους στοιχείων, το ερωτηματολόγιο Communication and Collaboration among Physicians and Nurses ως εργαλείο διερεύνησης της στάσης των ιατρών και των νοσηλευτών σχετικά με την επικοινωνία και τη διεπιστημονική τους συνεργασία και η κλίμακα Kuorio University Hospital Job Satisfaction Scale (KUJSS) που μελετά το επίπεδο εργασιακής ικανοποίησης. Η ανάλυση των δεδομένων υλοποιήθηκε μέσω του λογισμικού προγράμματος Statistical Package for Social Sciences (SPSS), έκδοση 21.0. **ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ** Η συνολική μέση τιμή της διεπιστημονικής συνεργασίας και επικοινωνίας στο ιατρονοσηλευτικό προσωπικό ήταν $3,75 \pm 0,51$, γεγονός που δηλώνει καλή σχέση μεταξύ ιατρών και νοσηλευτών, ενώ όσον αφορά στην εργασιακή ικανοποίηση, η μέση τιμή της συνολικής ικανοποίησης ήταν $3,72 \pm 0,53$, εύρημα το οποίο δηλώνει σχετικά υψηλή ικανοποίηση. Παράλληλα, η στάση των νοσηλευτών, σε σχέση με τη διεπιστημονική συνεργασία και επικοινωνία ιατρών και νοσηλευτών, ήταν ούτε θετική ούτε αρνητική (μέση τιμή [MT]: $3,33 \pm 0,41$). Επιπρόσθετα, το υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης και το αυξημένο καθαρό μηνιαίο εισόδημα σχετίζονταν με μεγαλύτερη συμμετοχή στη διεπιστημονική συνεργασία, ενώ το αυξημένο επίπεδο του καθαρού μηνιαίου εισοδήματος και η ανάληψη θέσης ευθύνης σχετίζονταν με υψηλότερη επαγγελματική ικανοποίηση. Τέλος, μεγαλύτερη συμφωνία στη διεπιστημονική συνεργασία και επικοινωνία σχετιζόταν με καλύτερη άποψη των νοσηλευτών για την σχέση ιατρών-νοσηλευτών και με υψηλότερη επαγγελματική ικανοποίηση, ενώ οι νοσηλευτές που συνεργάζονταν καλύτερα με το τμήμα των ιατρών είχαν την τάση να είναι περισσότερο ικανοποιημένοι. **ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ** Οι ιατροί και οι νοσηλευτές απολαμβάνουν ένα καλό επίπεδο διεπιστημονικής συνεργασίας και εργασιακής ικανοποίησης, με σημαντικά περιθώρια βελτίωσης να καταγράφονται και στις δύο περιπτώσεις. Η εκπαίδευση του προσωπικού και η δημιουργία ομάδων διεπιστημονικής συνεργασίας μπορεί να συνεισφέρουν στη βελτίωση της αποδοτικότητας μιας μονάδας υγείας αλλά και στη συνολική βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών υγείας.

ΑΡΧΕΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ 2025, 42(5):622–630
ARCHIVES OF HELLENIC MEDICINE 2025, 42(5):622–630

Ε. Μπλευράκη,¹
Π. Θεοδώρου,²
Ε. Πάλλης,²
Χ. Πλατής^{2,3}

¹Γενικό Νοσοκομείο Ηρακλείου
«Βενιζέλειο-Πανάνειο», Ηράκλειο, Κρήτη
²Σχολή Κοινωνικών Επιστημών,
Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα «Διοίκηση
Μονάδων Υγείας», Ελληνικό Ανοικτό
Πανεπιστήμιο, Πάτρα
³Κέντρο Κοστολόγησης και Τεκμηρίωσης
Νοσοκομειακών Υπηρεσιών ΑΕ, Αθήνα

The impact of interdisciplinary
collaboration and communication
of medical and nursing staff on
their job satisfaction improvement

Abstract at the end of the article

Λέξεις ευρετηρίου

Διεπιστημονική συνεργασία
Επικοινωνία
Εργασιακή ικανοποίηση
Ιατρονοσηλευτικό προσωπικό

Υποβλήθηκε 6.6.2024
Εγκρίθηκε 6.7.2024

Η ανάπτυξη συνεργασιών και διασυνδέσεων χαρακτηρίζει τη λειτουργία του συνόλου των οικονομικών, των

πολιτικών και των κοινωνικών τομέων, στη σύγχρονη εποχή. Πρόκειται για τη διαδικασία εναλλαγής και ανταλλαγής

πληροφοριών μεταξύ διαφορετικών επιστημονικών πεδίων, για τη διαμόρφωση του βέλτιστου δυνατού αποτελέσματος ή την καλύτερη προσέγγιση σε ένα περίπλοκο ζήτημα. Ως αποτέλεσμα, η πρακτική της διεπιστημονικής συνεργασίας είναι επιβεβλημένη σχεδόν στο σύνολο των επιστημονικών τομέων, καθώς χωρίς τη συμμετοχή διαφορετικών προοπτικών η συνολική πολυπλοκότητα ενός προβλήματος δεν μπορεί να γίνει αντιληπτή.^{1,2}

Λαμβάνοντας υπ' όψιν τα παραπάνω, ένας από τους τομείς όπου η διεπιστημονική συνεργασία συνιστά καθημερινή πρακτική είναι ο τομέας της υγείας και, συγκεκριμένα, οι διαδικασίες της διάγνωσης και της θεραπείας περιστατικών με υψηλό συντελεστή πολυπλοκότητας. Η διεπιστημονική συνεργασία αφορά στη διαδικασία με την οποία οι επιστήμονες του τομέα υγείας επικοινωνούν μεταξύ τους για την ανάλυση, τη διάγνωση ή την αντιμετώπιση ενός περιστατικού, ενώ έχει ιδιαίτερη σημασία για την πρόληψη, την αντιμετώπιση και τη διαχείριση των λαθών, για τη σωστή διάγνωση, καθώς και για την απόκτηση εμπειρίας και γνώσεων στο πεδίο της Ιατρικής και της Νοσηλευτικής.³

Ένα από τα βασικά πλεονεκτήματα της διεπιστημονικής συνεργασίας είναι η παροχή σφαιρικής αντίληψης του προβλήματος, μειώνοντας έτσι τη δυσκολία στη διαδικασία αντιμετώπισής του. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση του φόρτου εργασίας για το προσωπικό και κατά συνέπεια την αυξημένη ικανοποίησή του.⁴

Ειδικά για τον τομέα της υγείας, η σημασία της επικοινωνίας εντός των μονάδων υγείας είναι κρίσιμη, δεδομένου ότι η ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ προσωπικού διαφορετικών ειδικοτήτων και βαθμίδων ενισχύει την αποτελεσματικότητα της θεραπείας, αυξάνει την ακρίβεια της διάγνωσης και γενικότερα βελτιώνει την ικανοποίηση του ασθενούς. Ωστόσο, η επικοινωνία εντός του τομέα υγείας διαφέρει σημαντικά σε σύγκριση με άλλους τομείς υπηρεσιών, καθώς ο εργαζόμενος πρέπει να λάβει τις πληροφορίες που αφορούν στο εκάστοτε περιστατικό, αφ' ενός έγκαιρα και αφ' ετέρου με τρόπο συγκεκριμένο και ολοκληρωμένο,⁵ ενώ η επικοινωνία ορίζεται ως μια διαδικασία μέσω της οποίας «οι πληροφορίες ανταλλάσσονται μεταξύ των ατόμων διά μέσου ενός κοινού συστήματος συμβόλων, χειρονομιών ή και συμπεριφοράς».⁶

Όσον αφορά στην εργασιακή ικανοποίηση, αυτή ορίζεται ως «η ευχάριστη συναισθηματική κατάσταση που απορρέει από την εκτίμηση της εργασίας του να επιτυγχάνεις ή να διευκολύνεις την επίτευξη των αξιών της εργασίας του άλλου».⁷ Τα υψηλά επίπεδα εργασιακής ικανοποίησης συμβάλλουν στην αύξηση του επιπέδου συνεργασίας και του βαθμού αποδοχής των πολιτικών του οργανισμού, ενώ οι εργαζόμενοι είναι

λιγότερο πιθανό να απουσιάζουν από τον χώρο εργασίας τους. Έτσι, είναι πιθανότερο να παρουσιάζει μεγαλύτερη ευελιξία και προσαρμοστικότητα ο ίδιος ο εργαζόμενος, αλλά και ο ίδιος ο οργανισμός σε μακροεπίπεδο.^{8,9}

Σκοπό της εργασίας αποτέλεσε η ανάδειξη της σημασίας της διεπιστημονικής συνεργασίας και επικοινωνίας στον υγειονομικό τομέα και του ρόλου τους στην ικανοποίηση των εργαζομένων.

ΥΛΙΚΟ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΣ

Μελετώμενος πληθυσμός

Διεξήχθη μια συγχρονική μελέτη με δειγματοληψία ευκολίας και τη χρήση ερωτηματολογίου. Το ερωτηματολόγιο απαρτίζεται από τρία μέρη, όπου στο πρώτο μέρος οι συμμετέχοντες καλούνται να απαντήσουν σε ερωτήσεις δημογραφικού ενδιαφέροντος σχετιζόμενες με το εργασιακό και το οικονομικό προφίλ των συμμετεχόντων, το δεύτερο μέρος περιλαμβάνει ερωτηματολόγιο διερεύνησης της στάσης των ιατρών και των νοσηλευτών σχετικά με την επικοινωνία και τη διεπιστημονική τους συνεργασία (Communication and Collaboration among Physicians and Nurses) και το τρίτο περιλαμβάνει ερωτηματολόγιο εκτίμησης της επαγγελματικής τους ικανοποίησης (Kuopio University Hospital Job Satisfaction Scale, KUHJSS).

Η έρευνα έλαβε χώρα στα νοσοκομεία «Βενιζέλιο-Πανάειο» και Πανεπιστημιακό, του Ηρακλείου της Κρήτης, ενώ το δείγμα της έρευνας αποτέλεσε το σύνολο του ιατρονοσηλευτικού προσωπικού των δύο νοσοκομείων, ανεξαρτήτως εκπαιδευτικού επιπέδου και χωρίς κριτήρια αποκλεισμού. Συνολικά, διανεμήθηκαν 185 ερωτηματολόγια και επιστράφηκαν συμπληρωμένα τα 156 (ποσοστό ανταπόκρισης: 84,3%). Η έρευνα διεξήχθη από τον Φεβρουάριο έως τον Απρίλιο του 2023, ενώ για την υλοποίηση της έρευνας ελήφθη γραπτή έγκριση από τη Διοίκηση της 7ης Υγειονομικής Περιφέρειας (ΥΠΕ) Κρήτης. Τα ερωτηματολόγια ήταν ανώνυμα και τηρήθηκαν όλες οι αρχές της ερευνητικής δεοντολογίας (Διακήρυξη Helsinki, 1975) για την τήρηση των προσωπικών δεδομένων.

Εργαλεία μέτρησης

Για τον προσδιορισμό της στάσης των ιατρών και των νοσηλευτών σχετικά με την επικοινωνία και τη διεπιστημονική τους συνεργασία χρησιμοποιήθηκε το ερωτηματολόγιο Communication and Collaboration among Physicians and Nurses.¹⁰ Περιλαμβάνει 28 ερωτήσεις ταξινομημένες σε δύο υποομάδες, οι οποίες μετρούν τις απόψεις των νοσηλευτών και των ιατρών για τη μεταξύ τους συνεργασία και επικοινωνία. Πιο συγκεκριμένα, περιλαμβάνει 13 ερωτήσεις (κοινές για ιατρούς και νοσηλευτές) για την εκτίμηση του βαθμού στον οποίο υπάρχει διεπιστημονική προσέγγιση και συνεργασία και 15 ερωτήσεις για την αποτίμηση των απόψεων των νοσηλευτών αναφορικά με τις σχέσεις που δημιουργούν με τους συναδέλφους ιατρούς στον χώρο εργασίας. Το συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο έχει μεταφραστεί και σταθμιστεί στην ελληνική

γλώσσα,^{11,12} ενώ για τη μέτρηση των παραμέτρων αυτών χρησιμοποιήθηκε η πεντάβαθμη κλίμακα Likert (διαφωνώ απόλυτα=1 έως συμφωνώ απόλυτα=5). Το ερωτηματολόγιο χαρακτηρίζεται από υψηλή εσωτερική εγκυρότητα, αφού ο δείκτης Cronbach's alpha ήταν ίσος με 0,887 για τις 28 ερωτήσεις του ερωτηματολογίου.

Ακολουθεί η καταγραφή του επιπέδου της επαγγελματικής ικανοποίησης των συμμετεχόντων μέσω της χρήσης του ερωτηματολογίου KUHS,¹³ το οποίο έχει επίσης μεταφραστεί και επικαιροποιηθεί στον ελληνικό πληθυσμό.¹⁴ Περιλαμβάνει συνολικά 27 ερωτήσεις κατανεμημένες σε τέσσερις επί μέρους διαστάσεις. Οι τέσσερις επί μέρους διαστάσεις της ελληνικής απόδοσης είναι η «ηγεσία» (7 ερωτήσεις), το «εργασιακό περιβάλλον» (10 ερωτήσεις), η «παρακίνηση» (7 ερωτήσεις) και το «ομαδικό πνεύμα» (3 ερωτήσεις). Χρησιμοποιήθηκε επίσης η πεντάβαθμη κλίμακα Likert (διαφωνώ απόλυτα=1 έως συμφωνώ απόλυτα=5), ενώ η συνολική βαθμολογία προκύπτει από το άθροισμα όλων των ερωτήσεων. Το ερωτηματολόγιο χαρακτηρίζεται επίσης από υψηλή εσωτερική εγκυρότητα, αφού ο δείκτης Cronbach's alpha ήταν ίσος με 0,914 για τις 27 ερωτήσεις του ερωτηματολογίου.

Στατιστική ανάλυση

Στη στατιστική ανάλυση που διενεργήθηκε, οι κατηγορικές μεταβλητές παρουσιάζονται ως απόλυτες και σχετικές συχνότητες, ενώ οι ποσοτικές μεταβλητές παρουσιάζονται ως μέση τιμή, τυπική απόκλιση, διάμεσος, ελάχιστη τιμή και μέγιστη τιμή. Ο έλεγχος των Kolmogorov-Smirnov χρησιμοποιήθηκε για τον έλεγχο της κανονικής κατανομής των ποσοτικών μεταβλητών. Σ' ό,τι αφορά στις συγκεκριμένες μεταβλητές, αυτές διακρίνονται σε δύο βασικές κατηγορίες, τις ανεξάρτητες και τις εξαρτημένες. Στην έρευνα επιλέχθηκε οι ανεξάρτητες μεταβλητές να είναι τα δημογραφικά και τα επαγγελματικά χαρακτηριστικά, ενώ οι εξαρτημένες μεταβλητές να είναι οι βαθμολογίες στις κλίμακες διεπιστημονικής συνεργασίας και εργασιακής ικανοποίησης. Για τη διερεύνηση της ύπαρξης σχέσης μεταξύ μιας ποσοτικής μεταβλητής και μιας διχοτόμου μεταβλητής χρησιμοποιήθηκε ο έλεγχος t (Student's t-test). Για τη διερεύνηση της ύπαρξης σχέσης μεταξύ μιας ποσοτικής μεταβλητής που ακολουθεί την κανονική κατανομή και μιας διατάξιμης μεταβλητής εφαρμόστηκε ο συντελεστής συσχέτισης του Spearman (Spearman's correlation coefficient). Το αμφίπλευρο επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας ορίστηκε ίσο με 0,05.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Η πλειονότητα των συμμετεχόντων ήταν γυναίκες (67,9%), ηλικίας <45 ετών (52,5%), έγγαμοι ή άτομα που συζούσαν επί σειρά ετών ή με σύμφωνο συμβίωσης (53,8%), απόφοιτοι τεχνολογικής και πανεπιστημιακής εκπαίδευσης (64,2%), με εισόδημα 1.201–1.500 € (35,3%), εργάζονταν στον παθολογικό τομέα (67,3%), δεν είχαν θέση ευθύνης (91,7%), με >20 έτη συνολικής προϋπηρεσίας (34%), έως 5 έτη εργασίας στο νοσοκομείο (28,8%), έως 5 έτη εργασίας στην παρούσα θέση (39,7%) και εργάζονταν στο «Βενιζέ-

λειο-Πανάνειο» Νοσοκομείο (70,5%) (πίν. 1). Παράλληλα, προσαρμόζοντας τα στατιστικά δεδομένα για να υπολογιστούν τα έγκυρα ποσοστά του δείγματος, προέκυψε ότι η πλειοψηφία των ιατρών ήταν ειδικευόμενοι(ες) (48,4%), ενώ η πλειοψηφία των εργαζομένων του νοσηλευτικού τομέα ήταν νοσηλεύτές ή νοσηλεύτριες (67%) (πίν. 1). Σε όλες τις κατηγορίες ελήφθησαν υπ' όψιν και οι απαντήσεις των επικουρικών στελεχών.

Στον πίνακα 2 παρουσιάζονται τα περιγραφικά αποτελέσματα για τις κλίμακες του ερωτηματολογίου της διεπιστημονικής συνεργασίας και επικοινωνίας (κοινό ερωτηματολόγιο ιατρών και νοσηλευτών). Οι μέσες τιμές των απαντήσεων κυμαίνονταν μεταξύ 2,31 (διαφωνώ) και 4,92 (συμφωνώ απόλυτα) (μέσος όρος [ΜΟ] απαντήσεων: 3,75), γεγονός που δηλώνει καλή σχέση μεταξύ ιατρών και νοσηλευτών.

Στον πίνακα 3 παρουσιάζονται τα περιγραφικά αποτελέσματα για τις κλίμακες του ερωτηματολογίου της διεπιστημονικής συνεργασίας και επικοινωνίας, στο τμήμα του ερωτηματολογίου που απευθυνόταν αποκλειστικά στους νοσηλεύτές. Το συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο χρησιμοποιήθηκε για την αποτίμηση του κατά πόσο οι νοσηλεύτές θεωρούν ότι αναγνωρίζεται η σημασία του ρόλου τους από τους συναδέλφους ιατρούς και εάν υπάρχει διεπιστημονική προσέγγιση στην επικοινωνία και στη διαχείριση των περιστατικών. Οι μέσες τιμές των απαντήσεων κυμαίνονταν μεταξύ 2,2 (διαφωνώ) και 4,73 (συμφωνώ απόλυτα) (ΜΟ απαντήσεων: 3,33), υποδηλώνοντας ότι η στάση τους ήταν ούτε θετική ούτε αρνητική σε σχέση με τη διεπιστημονική συνεργασία και επικοινωνία ιατρών και νοσηλευτών.

Τα περιγραφικά αποτελέσματα για τις κλίμακες του ερωτηματολογίου της επαγγελματικής ικανοποίησης ιατρών και νοσηλευτών από την εργασία τους παρουσιάζονται στον πίνακα 4. Γενικά, ο μέσος όρος της ικανοποίησης ήταν σχετικά υψηλός (ΜΟ: 3,72), με ελάχιστη τιμή το 2,22 και μέγιστη το 4,74.

Στη συνέχεια, με τη χρήση του συντελεστή συσχέτισης του Spearman έγιναν συσχετίσεις των επί μέρους μεταβλητών με τις απαντήσεις των συμμετεχόντων, σε σχέση με (α) το αν ακολουθείται μια διεπιστημονική προσέγγιση, (β) τις απόψεις των νοσηλευτών για τη συνεργασία με τους ιατρούς και (γ) την ικανοποίηση του δείγματος. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, το επίπεδο εκπαίδευσης καθόριζε τις απόψεις των συμμετεχόντων σε σχέση με το αν ακολουθείται μια διεπιστημονική προσέγγιση στην επικοινωνία (Pearson's correlation=0,243, $p=0,002$), καθώς υπήρχε στατιστικά σημαντική (ασθενής) συσχέτιση μεταξύ των δύο, δηλαδή καλύτερο επίπεδο εκπαίδευσης σχετιζόταν με μεγαλύτερη συμμετοχή στη διεπιστημονική συνεργασία.

Πίνακας 1. Δημογραφικά και επαγγελματικά χαρακτηριστικά των εργαζομένων.

Χαρακτηριστικά	n	%	Χαρακτηριστικά	n	%
Φύλο			Τομέας/Τμήμα Ιατρικής		
Άνδρας	50	32,1	Διευθυντής(ρια) ή συντονιστής(ρια)	7	4,5
Γυναίκα	106	67,9	Μέλος ΔΕΠ	1	0,6
Ηλικία (έτη)			Επιμελητής(ρια) Α΄	8	5,1
18–34	26	16,6	Επιμελητής(ρια) Β΄	16	10,3
35–44	56	35,9	Ειδικεύομενος(η) ιατρός	30	19,2
45–55	55	35,3	Τομέας/Τμήμα Νοσηλευτικής		
>56	19	12,2	Νοσηλεύτης(ρια) [και επικουρικός(ή)]	63	40,4
Οικογενειακή κατάσταση			Μαιευτής(μαία) [και επικουρικός(ή)]	13	8,3
Άγαμος(η)	54	34,6	Επισκέπτης(ρια) υγείας [και επικουρικός(ή)]	6	3,9
Έγγαμος(η) ή συζύζ χρόνια ή σύμφωνο συμβίωσης	84	53,8	Βοηθός νοσηλεύτη(ριας) [και επικουρικός(ή)]	12	7,7
Διαζευγμένος(η) ή χήρος(α)	16	10,3	Θέση ευθύνης		
Άλλο	2	1,3	Όχι	143	91,7
Επίπεδο εκπαίδευσης			Διευθυντής(ρια) (υπηρεσίας/τομέα/κλινικής/εργαστηρίου)	6	3,8
Δευτεροβάθμια εκπαίδευση (ΔΕ)	20	12,8	Τομεάρχης/προϊστάμενος(η) τμήματος	7	4,5
Τεχνολογική εκπαίδευση (ΤΕ)	50	32,1	Συνολικά έτη εμπειρίας		
Πανεπιστημιακή εκπαίδευση (ΠΕ)	50	32,1	Έως 5	36	23,1
Μεταπτυχιακό δίπλωμα ειδίκευσης (ΜΔΕ)	30	19,2	5–10	23	14,7
Διδακτορικό δίπλωμα (PhD)	6	3,8	11–15	16	10,3
Μηνιαίο εισόδημα (€)			16–20	28	17,9
Έως 800	10	6,4	>20	53	34,0
801–1.000	25	16,0	Έτη εργασίας στο νοσοκομείο		
1.001–1.200	40	25,6	Έως 5	45	28,8
1.201–1.500	55	35,3	5–10	24	15,4
1.501–2.000	14	9,0	11–15	21	13,5
2.001–2.500	10	6,4	16–20	28	17,9
>2.500	2	1,3	>20	38	24,4
Τομέας			Έτη εργασίας στην παρούσα θέση		
Χειρουργικός	45	28,9	Έως 5	62	39,7
Παθολογικός	105	67,3	5–10	31	19,9
Εργαστηριακός	3	1,9	11–15	16	10,3
Ψυχιατρικός	3	1,9	16–20	20	12,8
Ειδικότητα			>20	27	17,3
Ιατρός	62	39,7	Νοσοκομείο		
Νοσηλεύτης	94	60,3	ΠΑΓΝΗ	46	29,5
			ΓΝΗ «Βενιζέλειο-Πανάνειο»	110	70,5

ΔΕΠ: Διδακτικό Ερευνητικό Προσωπικό, ΠΑΓΝΗ: Πανεπιστημιακό Γενικό Νοσοκομείο Ηρακλείου, ΓΝΗ «Βενιζέλειο-Πανάνειο»: Γενικό Νοσοκομείο Ηρακλείου «Βενιζέλειο-Πανάνειο»

Παράλληλα, το επίπεδο του καθαρού μηνιαίου εισοδήματος καθόριζε τις απόψεις των συμμετεχόντων για το αν υπάρχει διεπιστημονική προσέγγιση (Pearson's

correlation=0,262, $p<0,001$) αλλά και για την ικανοποίησή τους (Pearson's correlation=0,274, $p<0,001$). Ουσιαστικά, μεγαλύτερα επίπεδα καθαρού μηνιαίου εισοδήματος αντι-

Πίνακας 2. Συγκεντρωτικά αποτελέσματα του ερωτηματολογίου της διεπιστημονικής συνεργασίας και επικοινωνίας (ιατροί και νοσηλεύτες).

n=156	Min	Max	Mean	SD
Ο ιατρός δείχνει στον νοσηλευτή σεβασμό παρουσία των γονέων και των συνοδών των ασθενών	1	5	4,00	0,865
Ο ιατρός ενημερώνεται από τον νοσηλευτή για την κατάσταση του ασθενούς	1	5	3,99	0,718
Η σχέση ιατρού-νοσηλευτή διασφαλίζει τη συνεργασία	1	5	4,37	0,719
Ο ιατρός εμπιστεύεται την εργασία του νοσηλευτή	2	5	4,07	0,701
Ο ιατρός δέχεται τις αποφάσεις του νοσηλευτή σχετικά με τη φροντίδα του ασθενούς	1	5	3,58	0,895
Ο νοσηλευτής νιώθει σημαντικό κομμάτι της ομάδας φροντίδας του ασθενούς	1	5	4,08	0,709
Ο ιατρός αξιολογεί δίκαια την εργασία του νοσηλευτή	1	5	3,73	0,868
Ο ιατρός συνεργάζεται με τον νοσηλευτή για τη θεραπευτική αντιμετώπιση και τη διαχείριση των αποφάσεων	2	5	3,72	0,886
Ο ιατρός δείχνει ευαισθησία στην οικογενειακή κατάσταση του νοσηλευτή	1	5	3,26	1,004
Ο ιατρός δείχνει ευαισθησία στις προσωπικές ανάγκες του νοσηλευτή	1	5	3,15	0,965
Ο ιατρός δέχεται την ευθύνη του νοσηλευτή στη φροντίδα των ασθενών	2	5	3,83	0,692
Ο ιατρός εκτιμά τις διοικητικές ικανότητες του νοσηλευτή	1	5	3,62	0,814
Ο ιατρός αποδέχεται τη γνώμη του νοσηλευτή σχετικά με τη θεραπεία και τη διαχείριση των αποφάσεων	1	5	3,42	0,880
Μέσος όρος απαντήσεων	2,31	4,92	3,75	0,509

SD: Standard deviation (σταθερή απόκλιση)

Πίνακας 3. Συγκεντρωτικά αποτελέσματα ερωτηματολογίου διεπιστημονικής συνεργασίας (μόνο για νοσηλεύτες).

n=94	Min	Max	Mean	SD
Μερικές φορές δεν ενημερώνομαι σωστά από τους ιατρούς του τμήματος	1	5	3,64	0,866
Η επικοινωνία με τους ιατρούς είναι πολύ καλή	1	5	3,67	0,795
Μερικές φορές είναι απαραίτητο να ελέγξω την ακρίβεια της εντολής που μου δόθηκε	2	5	3,97	0,663
Ενδιαφέρομαι να επικοινωνώ με τους ιατρούς του τμήματος	1	5	4,07	0,737
Είναι εύκολο να ζητώ οδηγίες από τον εφημερεύοντα ιατρό του τμήματος	1	5	3,74	0,891
Ο χρόνος που εργάζομαι στο τμήμα αποτελεί μεγάλη εμπειρία για μένα	2	5	4,03	0,796
Σε αυτό το τμήμα εφαρμόζεται πολυδιάστατη προσέγγιση στη φροντίδα του ασθενούς	2	5	3,82	0,789
Συμμετέχουν οι νοσηλεύτες στη λήψη αποφάσεων;	1	5	3,03	0,909
Υπάρχει συνεργασία ιατρών-νοσηλευτών στη λήψη αποφάσεων;	1	5	3,12	0,866
Υπάρχει επικοινωνία μεταξύ ιατρών και νοσηλευτών πριν από τη λήψη αποφάσεων;	1	5	3,16	0,859
Υπάρχει ανοικτή επικοινωνία μεταξύ ιατρών και νοσηλευτών κατά τη λήψη αποφάσεων;	1	5	3,28	0,809
Ενημερώθηκα για την κατάσταση του ασθενούς όταν χρειάστηκε	2	5	3,77	0,646
Ενημερώθηκα έγκαιρα όταν άλλαξε η κατάσταση του ασθενούς	2	5	3,55	0,771
Διαπίστωσα αδικαιολόγητη καθυστέρηση στην ενημέρωση σχετικά με την κατάσταση του ασθενούς	1	5	3,24	0,838
Οι νοσηλεύτες καλούν τους ιατρούς σε τακτική βάση για θέματα σχετικά με τη φροντίδα του ασθενούς	2	5	3,57	0,823
Μέσος όρος ερωτηματολογίου νοσηλευτών	2,20	4,73	3,33	0,411

SD: Standard deviation (σταθερή απόκλιση)

στοιχούσαν σε θετικότερη αντίληψη για τη διεπιστημονική προσέγγιση και σε μεγαλύτερο βαθμό επαγγελματικής ικανοποίησης. Επίσης, η υψηλότερη θέση ευθύνης σχετιζόταν με μεγαλύτερο βαθμό επαγγελματικής ικανοποίησης (Pearson's correlation=0,192, p=0,016).

Τέλος, συσχετίζοντας τις απόψεις για το αν υπήρχε

διεπιστημονική προσέγγιση με τις απόψεις των νοσηλευτών αναφορικά με τις σχέσεις ιατρών-νοσηλευτών, διαπιστώθηκε στατιστικά σημαντική συσχέτιση των δύο (Pearson's correlation=0,924, p<0,001), ενώ αντίστοιχα καθορίστηκε και η ικανοποίηση (Pearson's correlation=0,449, p<0,001) (πίν. 5). Αναλυτικότερα, μεγαλύτερη συμφωνία

στη διεπιστημονική προσέγγιση σχετίστηκε με καλύτερη άποψη νοσηλευτών για τη σχέση ιατρών-νοσηλευτών και με υψηλότερη ικανοποίηση γενικότερα, ενώ οι νοσηλευτές που συνεργάζονταν καλύτερα με το τμήμα των ιατρών είχαν την τάση να είναι περισσότερο ικανοποιημένοι.

ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Σύμφωνα με τα ευρήματα της παρούσας μελέτης, η

σχέση των ιατρών με τους νοσηλευτές ήταν καλή, σε αντίθεση με άλλες ελληνικές μελέτες όπου η πλειοψηφία των νοσηλευτών δήλωσαν ότι δεν ενημερώνονταν σωστά από τους ιατρούς.^{12,15}

Παράλληλα, η στάση των νοσηλευτών σε σχέση με τη διεπιστημονική συνεργασία και επικοινωνία ιατρών και νοσηλευτών ήταν ούτε θετική ούτε αρνητική, ενώ σε άλλες σχετικές μελέτες, είτε οι ιατροί έχουν θετικότερη άποψη

Πίνακας 4. Συγκεντρωτικά αποτελέσματα ερωτηματολογίου εργασιακής ικανοποίησης

Ερωτήσεις (n=156)	Min	Max	Mean	SD
<i>Ηγεσία</i>				
1. Ο προϊστάμενός(η) μου ενδιαφέρεται πραγματικά για την ευημερία του προσωπικού	1	5	3,95	0,856
2. Ο προϊστάμενός(η) μου αντιμετωπίζει το προσωπικό δίκαια και ισότιμα	1	5	3,84	0,980
3. Ο προϊστάμενός(η) μου παρέχει στο προσωπικό ανατροφοδότηση για να αναπτύξει την εργασία του	1	5	3,83	0,956
4. Ο προϊστάμενός(η) μου ενημερώνει καλά για θέματα σχετικά με τη μονάδα μου	2	5	4,00	0,902
5. Ο προϊστάμενός(η) μου παρέχει δυνατότητες συνεχούς επαγγελματικής ανάπτυξης του προσωπικού	1	5	3,71	1,017
6. Ο προϊστάμενός(η) μου ενθαρρύνει το προσωπικό να λαμβάνει μέρος στον σχεδιασμό της λειτουργίας της μονάδας μας	1	5	3,78	0,968
7. Ο προϊστάμενός(η) μου ενδιαφέρεται για τις επιδόσεις στην εργασία και τα αποτελέσματα	2	5	4,05	0,760
<i>Εργασιακό περιβάλλον</i>				
8. Το νοσηλευτικό/διοικητικό τμήμα μου είναι ασφαλές	1	5	3,83	0,989
9. Η εργασία στο νοσηλευτικό/διοικητικό τμήμα μου είναι άνετη	1	5	3,42	1,101
10. Ο φόρτος εργασίας κατανέμεται ομοιόμορφα στο νοσηλευτικό/διοικητικό τμήμα μου	1	5	3,08	1,116
11. Ο φόρτος εργασίας μου είναι ο ενδεδειγμένος	1	5	3,03	1,104
12. Έχω τις δυνατότητες να προγραμματίσω την εργασία μου ανεξάρτητα	1	5	3,33	1,037
13. Έχω τις δυνατότητες να λαμβάνω ανεξάρτητα αποφάσεις στην εργασία μου	1	5	3,44	1,120
14. Η ανώτερη διοίκηση του νοσοκομείου εκτιμά το έργο μου	1	5	3,31	1,140
15. Το νοσηλευτικό/διοικητικό τμήμα μου έχει κατάλληλο εξοπλισμό για την εξασφάλιση ποιοτικής περίθαλψης	1	5	3,66	0,974
16. Ο μισθός μου είναι κατάλληλος σε σχέση με τις απαιτήσεις της εργασίας μου	1	5	2,86	1,199
17. Το νοσηλευτικό/διοικητικό τμήμα μου έχει τις κατάλληλες εγκαταστάσεις εργασίας	1	5	3,29	1,041
<i>Παρακίνηση</i>				
18. Τα καθήκοντα της εργασίας μου αποτελούν πρόκληση	1	5	3,85	0,755
19. Μπορώ να εφαρμόσω ένα ευρύ φάσμα δεξιοτήτων/εμπειριών μου στην εργασία μου	1	5	3,67	0,882
20. Η ανταπόκριση του ασθενούς/πελάτη μου δίνει κίνητρο στην εργασία μου		5	4,08	0,687
21. Η εργασία μου είναι ενδιαφέρουσα	1	5	4,03	0,894
22. Είμαι πρόθυμος να εργαστώ στον χώρο του νοσοκομείου και στο μέλλον	1	5	4,04	0,966
23. Εκτιμώ την εργασία μου	1	5	4,30	0,722
24. Ο συνδυασμός εργασίας και προσωπικής ζωής είναι επιτυχής	1	5	3,91	0,960
<i>Ομαδικό πνεύμα</i>				
25. Εμπιστεύομαι την εμπειρία των συναδέλφων	1	5	4,19	0,673
26. Υπάρχει καλό ομαδικό πνεύμα στο νοσηλευτικό/διοικητικό τμήμα μου	1	5	4,01	0,880
27. Η ροή των πληροφοριών λειτουργεί καλά στο νοσηλευτικό/διοικητικό τμήμα μου	1	5	3,94	0,889
Μέσος όρος ικανοποίησης	2,22	4,74	3,72	0,532

SD: Standard deviation (σταθερή απόκλιση)

Πίνακας 5. Συσχέτιση διεπιστημονικής προσέγγισης, απόψεων νοσηλευτών και επαγγελματικής ικανοποίησης του δείγματος.

Συσχετίσεις		Διεπιστημονική προσέγγιση	Απόψεις νοσηλευτών	Επαγγελματική ικανοποίηση
Διεπιστημονική προσέγγιση	Pearson Correlation	1	0,924*	0,449*
	Sig. (2-tailed)		<0,001	<0,001
	N	156	94	156
Απόψεις νοσηλευτών	Pearson Correlation	0,924*	1	0,488*
	Sig. (2-tailed)	<0,001		<0,001
	N	94	94	94
Ικανοποίηση	Pearson Correlation	0,449*	0,488*	1
	Sig. (2-tailed)	<0,001	<0,001	
	N	156	94	156

*Η συσχέτιση είναι σημαντική στο επίπεδο (2-tailed)

για την κατάσταση της διεπιστημονικής συνεργασίας από τους νοσηλευτές^{15,16} είτε ισχύει το αντίστροφο, δηλαδή οι νοσηλευτές έχουν θετικότερη άποψη για την κατάσταση της διεπιστημονικής συνεργασίας από τους ιατρούς.¹⁷⁻¹⁹

Επιπρόσθετα, στην εν λόγω μελέτη το αυξημένο επίπεδο εκπαίδευσης σχετιζόταν με μεγαλύτερη συμμετοχή στη διεπιστημονική συνεργασία και επικοινωνία, αποτέλεσμα με το οποίο συμφωνεί και άλλη παρόμοια έρευνα,²⁰ ενώ σύμφωνα με άλλη σχετική μελέτη ο σχεδιασμός της διεπιστημονικής εκπαίδευσης καθορίζει τόσο την έκβαση της διεπιστημονικής συνεργασίας όσο και το επίπεδο αυτοεκτίμησης των νοσηλευτών.²¹ Παράλληλα, η διαδικασία της εκπαίδευσης συμβάλλει στη δυνατότητα των ιατρών και των νοσηλευτών να εργαστούν μαζί σε κοινές ομάδες χωρίς εμπόδια,²¹ ενώ το υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης των νοσηλευτών σχετίζεται με μεγαλύτερο ενδιαφέρον για επικοινωνία με τους ιατρούς.^{12,22}

Επίσης, μεγαλύτερα επίπεδα καθαρού μηνιαίου εισοδήματος αντιστοιχούσαν σε θετικότερη αντίληψη για τη διεπιστημονική προσέγγιση και επικοινωνία και σε μεγαλύτερο βαθμό ικανοποίησης, όπως αναδεικνύουν και άλλες παρόμοιες έρευνες,^{23,24} ενώ η σημαντικότερη πηγή δυσαρέσκειας ήταν οι οικονομικές απολαβές.^{25,26}

Η υψηλότερη θέση ευθύνης σχετιζόταν επίσης με μεγαλύτερο βαθμό ικανοποίησης, όπως αναδεικνύεται και σε άλλη ελληνική μελέτη,²⁷ ενώ μεγαλύτερη συμφωνία στη διεπιστημονική προσέγγιση και επικοινωνία σχετίζεται με καλύτερη άποψη των νοσηλευτών για τη σχέση ιατρών-νοσηλευτών και με υψηλότερη ικανοποίηση γενικότερα.^{17,28} Παράλληλα, οι νοσηλευτές που συνεργάζονταν καλύτερα με το τμήμα των ιατρών είχαν την τάση να είναι περισσότερο ικανοποιημένοι, όπως δείχνουν και άλλες συναφείς έρευνες.²⁹⁻³¹

Τέλος, η ικανοποίηση των συμμετεχόντων (ιατρών και νοσηλευτών) ήταν σχετικά υψηλή, ενώ παρόμοια συμπεράσματα εμφανίζει και άλλη ελληνική μελέτη, όπου οι νοσηλευτές αισθάνονται μέτριο έως υψηλό επίπεδο ικανοποίησης από την εργασία τους.³² Αντίθετα, σε άλλες μελέτες η ικανοποίηση των επαγγελματιών υγείας είναι μέτρια³³⁻³⁵ ή ακόμη και χαμηλή.³⁶

Βασικό περιορισμό της παρούσας μελέτης αποτέλεσε το γεγονός ότι το δείγμα της μελέτης ήταν γεωγραφικά περιορισμένο στην Κρήτη, με αποτέλεσμα οι διαπιστώσεις που προέκυψαν να μην μπορούν να γενικευτούν στο σύνολο των Ελλήνων ιατρών και νοσηλευτών. Επίσης, οι περιορισμοί που τέθηκαν για τη συγκράτηση της νόσου COVID-19 και η εργασιακή επιβάρυνση που δέχθηκαν οι εργαζόμενοι μείωσαν τη δυνατότητα συλλογής περισσότερων ερωτηματολογίων από τα συγκεκριμένα νοσοκομεία. Παράλληλα, λόγω των μειωμένων ανθρώπινων και υλικών πόρων ο ακριβής προσδιορισμός του επιπέδου διεπιστημονικής συνεργασίας εντός του ελληνικού συστήματος υγείας δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί αποκλειστικά με ποσοτικά δεδομένα, και ως αποτέλεσμα απαιτείται η περαιτέρω ποιοτική διερεύνηση του ζητήματος.

Τα αποτελέσματα της συγκεκριμένης έρευνας θα μπορούσαν να αποτελέσουν ένα χρήσιμο εργαλείο, καθώς η υιοθέτηση των πρακτικών της διεπιστημονικής συνεργασίας και επικοινωνίας είναι απαραίτητη για τη βελτίωση της αποδοτικότητας μιας μονάδας υγείας, την αύξηση της εμπιστοσύνης των ασθενών προς αυτή και τη συνολική βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών υγείας.

Παράλληλα, οι εργαζόμενοι αναγνώριζαν τη σημασία της εφαρμογής της και την παγιοποίησή της ως πρακτική στα ελληνικά νοσοκομεία. Ωστόσο, οι διοικήσεις των νοσοκομειακών μονάδων δεν εφαρμόζουν πρακτικές δη-

μιουργίας ομάδων εργασίας και δεν υιοθετούν πρακτικές αποδοτικού καταμερισμού των εργασιών, με αποτέλεσμα τη δημιουργία σύγχυσης και την αύξηση του φόρτου εργασίας συγκεκριμένων ομάδων εργαζομένων εντός των μονάδων υγείας.

Συνοψίζοντας, η υιοθέτηση της διεπιστημονικής συνεργασίας και επικοινωνίας μπορεί να επιφέρει πολλαπλά οφέλη για το ελληνικό σύστημα υγείας, το οποίο μετά το

τέλος της πανδημίας της COVID-19 και της δεκαετούς οικονομικής κρίσης βρίσκεται σε κομβικό σημείο για την εφαρμογή βέλτιστων πρακτικών και τη συνολική του αναβάθμιση. Βασικά μέτρα που μπορούν να εφαρμοστούν είναι η εκπαίδευση του προσωπικού, με έμφαση στην επικοινωνία και στη συναδελφικότητα και η δημιουργία ομάδων διεπιστημονικής συνεργασίας, ώστε να παγιωθεί η ικανοποίηση του προσωπικού από την εργασία και να ενισχυθεί η ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών.

ABSTRACT

The impact of interdisciplinary collaboration and communication of medical and nursing staff on their job satisfaction improvement

E. BLEVRAKI,¹ P. THEODOROU,² E. PALLIS,² C. PLATIS^{2,3}

¹"Venizelio-Panario" General Hospital, Heraklion, Crete, ²School of Social Sciences, Postgraduate Course "Health Care Management", Hellenic Open University, Patras, ³Greek DRG Institute SA, Athens, Greece

Archives of Hellenic Medicine 2025, 42(5):622–630

OBJECTIVE To investigate the correlations between the interdisciplinary collaboration and communication and the job satisfaction of the medical and nursing staff who work in public hospitals of Heraklion, Crete. **METHOD** The research sample consisted of 156/185 (response rate: 84,3%) doctors and nurses who worked in "Venizelio-Panario" General Hospital and the University Hospital in Heraklion, Crete. The research was held from February to April 2023. To collect the data, a complex questionnaire was used which included questions to record their socio-demographic and professional data, the Communication and Collaboration Questionnaire among Physicians and Nurses and the Kuopio University Hospital Job Satisfaction Scale (KUJSS). The analysis of the collected data was performed through the Statistical Package for Social Sciences (SPSS), version 21.0. **RESULTS** The total average value of interdisciplinary collaboration and communication among the medical and nursing staff was 3.75 ± 0.51 , which indicates good relationship between doctors and nurses, while in terms of job satisfaction, the average value of total satisfaction was 3.72 ± 0.53 , which indicates relatively high satisfaction. At the same time, the attitude of nurses, in relation to the interdisciplinary cooperation and communication among doctors and nurses, was neither positive nor negative (mean value: 3.33 ± 0.41). In addition, higher level of education and increased monthly income were related with greater participation in interdisciplinary collaboration while increased level of monthly income and position of responsibility were related with higher job satisfaction. Finally, greater agreement in interdisciplinary collaboration and communication was related to nurses' better view of the physician-nurse relationship and higher job satisfaction, while nurses who collaborated better with physicians tended to be more satisfied. **CONCLUSIONS** Doctors and nurses enjoy a satisfactory level of interdisciplinary collaboration and job satisfaction, with significant margins for improvement noted in both cases. Staff training and creation of interdisciplinary collaboration teams can contribute to improving the efficiency of a health unit but also to the overall improvement of the health services provided.

Key words: Communication, Interdisciplinary collaboration, Job satisfaction, Medical and nursing staff

Βιβλιογραφία

1. FUKUI S, FUJITA J, IKEZAKI S, NAKATANI E, TSUJIMURA M. Effect of a multidisciplinary end-of-life educational intervention on health and social care professionals: A cluster randomized controlled trial. *PLoS One* 2019, 14:e0219589
2. PAKPOUR V, GHAFOURIFARD M, SALIMI S. Iranian nurses' attitudes toward nurse-physician collaboration and its relationship with job satisfaction. *J Caring Sci* 2019, 8:111–116
3. FORONDA C, McWILLIAMS B, McARTHUR E. Interprofessional communication in healthcare: An integrative review. *Nurse Educ Pract* 2016, 19:36–40
4. INTEPELER SS, ESREFGIL G, YILMAZMIS F, BENGU N, DINC NG, ILERI S ET AL. Role of job satisfaction and work environment on the organizational commitment of nurses: A cross-sectional study. *Contemp Nurse* 2019, 55:380–390
5. GRANHEIM BM, SHAW JM, MANSAB M. The use of interprofessional learning and simulation in undergraduate nursing programs

- to address interprofessional communication and collaboration: An integrative review of the literature. *Nurse Educ Today* 2018, 62:118–127
6. ETHERINGTON C, WU M, CHENG-BOIVIN O, LARRIGAN S, BOET S. Interprofessional communication in the operating room: A narrative review to advance research and practice. *Can J Anaesth* 2019, 66:1251–1260
 7. TRIVELLAS P, REKLITIS P, PLATIS C. The effect of job related stress on employees' satisfaction: A survey in health care. *Procedia Soc Behav Sci* 2013, 73:718–726
 8. SAGEER A, RAFAT S, AGARWAL P. Identification of variables affecting employee satisfaction and their impact on the organization. *IOSR Journal of Business and Management* 2012, 5:32–39
 9. TURKIYILMAZ A, AKMAN G, OZKAN C, PASTUSZAK Z. Empirical study of public sector employee loyalty and satisfaction. *Ind Manag Data Syst* 2011, 111:675–696
 10. VAZIRANI S, HAYS RD, SHAPIRO MF, COWAN M. Effect of a multidisciplinary intervention on communication and collaboration among physicians and nurses. *Am J Crit Care* 2005, 14:71–77
 11. ΒΛΑΧΙΩΤΗ Μ, ΜΑΝΤΖΙΟΥ Ε, ΚΛΕΤΣΙΟΥ Ε, ΜΕΓΑΠΑΝΟΥ Ε, ΠΕΡΔΙΚΑΡΗΣ Π, ΠΕΤΣΙΟΣ Κ. Διερεύνηση των απόψεων των ιατρών σχετικά με την επικοινωνία και τη διεπιστημονική συνεργασία. Πιλοτική μελέτη. *Νοσηλευτική* 2012, 51:169–177
 12. ΜΑΤΖΙΟΥ Β, ΒΛΑΧΙΩΤΗ Ε, ΠΕΡΔΙΚΑΡΗΣ Π, ΚΛΕΤΣΙΟΥ Ε, ΜΑΝΤΖΙΟΥ Θ, ΒΟΥΤΟΥΦΙΑΝΑΚΗ Ι ΚΑΙ ΣΥΝ. Διερεύνηση των απόψεων των νοσηλευτών σχετικά με την επικοινωνία και τη διεπιστημονική συνεργασία. Πιλοτική μελέτη. *Νοσηλευτική* 2012, 51:83–92
 13. KVIST T, MÄNTYNNEN R, TURUNEN H, PARTANEN P, MIETTINEN M, WOLFGA ET AL. How magnetic are Finnish hospitals measured by transformational leadership and empirical quality outcomes? *J Nurs Manag* 2013, 21:152–164
 14. SAPOUNTZI-KREPIA D, ZYGA S, PREZERAKOS P, MALLIAROU M, EFSTATHIOU C, CHRISTODOULOU K ET AL. Kuopio University Hospital Job Satisfaction Scale (KUJSS): Its validation in the Greek language. *J Nurs Manag* 2017, 25:13–21
 15. PLATIS C, ARVANITIDIS T, PSOMIADI ME, THEODOROU P. Interdisciplinary collaboration and communication among doctors and nurses in ICUs during the COVID-19 pandemic and their importance in professional life quality improvement. *Adv Exp Med Biol* 2023, 1425:331–343
 16. SCHADEWALDT V, MCINNIS E, HILLER JE, GARDNER A. Views and experiences of nurse practitioners and medical practitioners with collaborative practice in primary health care – an integrative review. *BMC Fam Pract* 2013, 14:132
 17. MAHBOUBE L, TALEBI E, POROUHAN P, ORAK RJ, FARAHANI MA. Comparing the attitude of doctors and nurses toward factor of collaborative relationships. *J Family Med Prim Care* 2019, 8:3263–3267
 18. HOSSNY EK, SABRA HE. The attitudes of healthcare professionals towards nurse – physician collaboration. *Nurs Open* 2021, 8:1406–1416
 19. HOUSE S, HAVENS D. Nurses' and physicians' perceptions of nurse-physician collaboration. A systematic review. *J Nurs Adm* 2017, 47:165–171
 20. ZHENG RM, SIM YF, KOH GCH. Attitudes towards interprofessional collaboration among primary care physicians and nurses in Singapore. *J Interprof Care* 2016, 30:505–511
 21. LIAW SY, ZHOU WT, LAUTC, SIAU C, CHAN SW. An interprofessional communication training using simulation to enhance safe care for a deteriorating patient. *Nurse Educ Today* 2014, 34:259–264
 22. BROWN SS, LINDELL DF, DOLANSKY MA, GARBER JS. Nurses' professional values and attitudes toward collaboration with physicians. *Nurs Ethics* 2015, 22:205–216
 23. LI K, CHEN H, TAN Z, YIN X, GONG Y, JIANG N ET AL. Job satisfaction and its related factors among emergency department physicians in China. *Front Public Health* 2022, 10:925686
 24. HOUSE S, WILMOTH M, STUCKY C. Job satisfaction among nurses and physicians in an Army hospital: A content analysis. *Nurs Outlook* 2022, 70:601–615
 25. ΠΛΑΤΗΣ Χ, ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Ν, ΡΑΠΤΗΣ ΑΕ, ΘΕΟΦΙΛΟΥ Π, ΙΝΤΑΣ Γ, ΒΟΖΙΚΗΣ Α. Διερεύνηση της επαγγελματικής ικανοποίησης και της τάσης αλλαγής καθηκόντων των ογκολογικών νοσηλευτών. *Αρχ Ελλ Ιατρ* 2021, 38:351–359
 26. KARAHERIS D, ALETRAS V, NIAKAS D. Job satisfaction and associated factors in Greek public hospitals. *Acta Biomed* 2022, 93:e2022230
 27. ANDRIOTI D, SKITSOU A, KARLSSON LE, PANDOURIS C, KRASSIAS A, CHARALAMBOUS G. Job satisfaction of nurses in various clinical practices. *Int J Caring Sci* 2017, 10:76–87
 28. KABBASH IA, EL-SALLAMY RM, EL-FATAH ABDO SA, ATALLA AO. Job satisfaction among physicians in secondary and tertiary medical care levels. *Environ Sci Pollut Res Int* 2020, 27:37565–37571
 29. DEGU T, AMSALU E, KEBEDE A, ADAL O. Inter-professional collaboration and associated factors among nurses and physicians in specialized public hospitals, the northwest, Ethiopia: Mixed method multi-centered cross-sectional study. *BMC Health Serv Res* 2023, 23:286
 30. SCANLAN LM, DEVINE SG, WATKINS DL. Job satisfaction of mental healthcare workers in multidisciplinary teams. *J Ment Health* 2021, 30:80–87
 31. MATUSOV Y, MATTHEWS A, RUE M, SHEFFIELD L, PEDRAZA IF. Perception of interdisciplinary collaboration between ICU nurses and resident physicians during the COVID-19 pandemic. *J Interprof Educ Pract* 2022, 27:100501
 32. PLATIS C, REKLITIS P, ZIMERAS S. Relation between job satisfaction and job performance in healthcare services. *Procedia Soc Behav Sci* 2015, 175:480–487
 33. THEODOROU P, GEORGANTONI M, PSOMIADI ME, PLATIS C, BELLALI T. Job satisfaction and burnout levels of the human resources of a public oncology hospital during the COVID-19 pandemic. *Adv Exp Med Biol* 2023, 1425:345–352
 34. PLATIS C, MOLLAS N, PSOMIADI ME, THEODOROU P. Investigation of digital health information literacy and the relationship between burnout and job satisfaction of health professionals in three public hospitals during Covid-19 pandemic. *International Journal of Latest Research in Humanities and Social Science (IJLRHSS)* 2022, 5:89–99
 35. ALAMEDDINE M, BAUER JM, RICHTER M, SOUSA-POZA A. Trends in job satisfaction among German nurses from 1990 to 2012. *J Health Serv Res Policy* 2016, 21:101–108
 36. SAVITSKY B, RADOMISLENSKY I, HENDEL T. Nurses' occupational satisfaction during Covid-19 pandemic. *Appl Nurs Res* 2021, 59:151416
- Corresponding author:
P.Theodorou, 16 Egnatias street, 121 37 Athens, Greece
e-mail: panostheodor@yahoo.gr